

Samenwerking tot kunst verheven: De Nationale Opera en de orkesten

Francis Maes

De Nationale Opera gaat voluit voor samenwerking. Voor elke titel worden een uitgelezen cast en een creatieve ploeg verzameld die de productie het best kunnen dienen. DNO bouwde rond dit principe van samenwerking zijn identiteit op.

Het orkestenbeleid vormt hierop geen uitzondering. Voor het orkest in de bak (en soms op het toneel) doet de Opera een beroep op externe orkesten: het Nederlands Philharmonisch Orkest/Nederlands Kamerorkest, het Koninklijk Concertgebouworkest, het Rotterdams Philharmonisch Orkest en het Residentie Orkest. Voor het moderne repertoire is het ASKO/Schönberg een belangrijke partner en de barokopera's komen veelal met buitenlandse ensembles tot stand. Samenwerking met de orkesten van de omroep kwam ook voor, maar is de voorbije jaren verminderd.

Bij de oprichting van De Nederlandse Operastichting in 1965 diende de keuze voor een samenwerkingsmodel met externe orkesten een dubbel doel, zoals Arnold Witte elders in dit boek aantoont.

Vanaf de opening van het Muziektheater

De huidige situatie nam een aanvang in het seizoen 1985-86, het eerste seizoen van het Nederlands Philharmonisch Orkest/Nederlands Kamerorkest. De oprichting van Nedpho/NKO was bedoeld als een rationalisering van het orkestenbestel. Het nieuwe orkest werd samengesteld uit de fusie tussen het Amsterdams Philharmonisch Orkest, het Utrechts Symfonie Orkest en het Nederlands Kamerorkest in zijn oude vorm.

De orkestcombinatie kreeg drie taken toebedeeld: 1) de begeleiding van opera, 2) symfonische concerten en 3) concerten met kamerorkest. De begeleiding van opera werd gedefinieerd als een kerntaak van het Nedpho/NKO. Vermits het orkest wordt gesubsidieerd om deze diensten te leveren, hoeft de Opera de lonen van de musici niet in de eigen begroting op te nemen. De Opera betaalt wel extra kosten, bijvoorbeeld als er instrumenten nodig zijn die niet in de standaard bezetting voorkomen.

Met de andere orkesten werd een vergelijkbare regeling getroffen. De medewerking van het Residentie Orkest, het Rotterdams Philharmonisch Orkest en het Koninklijk Concertgebouworkest hoeft ook niet door de Opera te worden betaald, omdat die prestaties als verplichting zijn opgenomen in de overeenkomst over subsidiëring met de overheid. Voor hen geldt de verplichting wel maar voor één productie per seizoen.

Internationale voordelen

De regeling biedt de beide partijen voordelen. De Opera kan gebruik maken van de specifieke kwaliteiten en de internationale faam van de Nederlandse orkesten om zijn producties op de kaart te zetten. De orkesten van hun kant beschouwen het Muziektheater als een interessant podium. Omdat de producties altijd wereldwijde pers opleveren, dragen ze bij tot de internationale positionering van de orkesten. Bovendien draagt het uitvoeren van opera's bij tot de ontwikkeling van flexibiliteit in het orkestspel.

De gespecialiseerde specialisten

De flexibele structuur van het samenwerkingsmodel levert DNO nog een bijkomend voordeel op in de planning van repertoire dat vraagt om gespecialiseerde uitvoerders. Wanneer een ensemble voor hedendaagse muziek of een barokorkest op historische instrumenten wordt ingehuurd, zit er geen gesalarieerd orkest op werk te wachten. In een geïntegreerd operahuis leiden producties met externe ensembles stevast tot delicate evenwichtsoefeningen. Het eigen orkest moet ondertussen andere opdrachten kunnen uitvoeren. Producties met externe orkesten sneuvelen daarom het eerst bij bezuinigingen. Dit nadeel heeft DNO niet. Producties die niet vragen om een standaard symfonische bezetting kunnen worden uitbesteed aan gespecialiseerde ensembles. De vaste partner voor nieuw werk is het Asko/ Schönberg Ensemble. Voor *Einstein on the Beach* (2013) werd het Philip Glass Ensemble ingehuurd. Barokopera's worden toevertrouwd aan gereputeerde barokorkesten, zoals Les Musiciens du Louvre, Concerto Köln, of Les Talens Lyriques.

Het opera-orkest dat niet zo heet

DNO mag het dan zonder vast orkest stellen, het Nederlands Philharmonisch Orkest en het Nederlands Kamerorkest nemen een groot deel van die functie op zich. In het eerste seizoen waarin het nieuwe orkest actief was (1985-'86), namen ze maar liefst acht van de tien producties voor hun rekening. In 1986-'87 speelden ze in het nieuwe Muziektheater zeven van de veertien producties. Die centrale rol hebben ze sindsdien aangehouden. Van alle orkesten die plaats nemen in de bak heeft het Nederlands Philharmonisch Orkest het breedste repertoire, van *bel canto* tot *Der Ring des Nibelungen*, van Rossini tot Hans Werner Henze en John Adams.

Van bij het begin streefden de beide instellingen naar symbiose tussen orkest en Opera. Om die reden werd een chef-dirigent aangesteld die beide instellingen zou leiden. Hartmut Haenchen was van 1986 tot 1999 chef-dirigent van het Nederlands Philharmonisch Orkest en muzikaal directeur van DNO. Haenchen werd speciaal aangetrokken om de drie profielen van het nieuwe orkest te ontwikkelen. Voor DNO zorgde zijn lange dienst voor continuïteit en de gestage consolidering van de expertise van het orkest in operabegeleiding. Hoogtepunt van de samenwerking tussen DNO, NedPho en Haenchen sinds 1986 zijn natuurlijk de complete cycli van *Der Ring des Nibelungen*, laatst in 2014.

Na het afscheid van Haenchen verdween de gezamenlijke muzikale leiding over de beide instellingen. Edo de Waart en Ingo Metzmacher waren enkel chef dirigent bij DNO. De symbiose werd hersteld met de aanstelling in 2011 van Marc Albrecht als chef-dirigent van Opera en orkest.

Ook de samenwerking met de andere orkesten leverde schitterende resultaten af: *Moses und Aron* van Schönberg met Pierre Boulez aan het hoofd van het Concertgebouworkest (1995). Het Residentie Orkest scoorde met de monumentale productie van *Saint-François d'Assise* van Messiaen onder leiding van Ingo Metzmacher (2008). Het Rotterdams Philharmonisch Orkest speelde een gedenkwaardige *Pelléas et Mélisande* (1993) onder leiding van Simon Rattle.

Voor nieuw werk doet DNO een beroep op het Asko/Schönberg. Dit ensemble speelde de wereldpremières van nieuwe opera's, zoals *Writing to Vermeer* van Louis Andriessen (1999), *Rage d'amour* van Rob Zuidam (2005), *After Life* (2006) van Michel van der Aa, *La Commedia* van Louis Andriessen (2008) en *Laika* van Martijn Padding (2013). Ook de herontdekking van *Rêves d'un Marco Polo* van Claude Vivier, waarvan DNO in 2000 de scenische wereldpremière bracht, is op het conto van het Asko/Schönberg Ensemble te schrijven. Reinbert de Leeuw als dirigent van vele van deze wereldpremières mag hier niet onvermeld blijven.

Voor de uitvoering van barokopera's is de samenwerking met de Nederlandse ensembles op historische instrumenten minder prominent

De verklaring moet wellicht worden gezocht in een samenspel van factoren. Dat Mozart niet zomaar wordt prijsgegeven aan de ensembles op historische instrumenten is een wereldwijde trend. Bij DNO blijft Mozart het domein van het Nederlands Kamerorkest. Voor een gidsland als Nederland is het desondanks merkwaardig dat ook Handel en Gluck lange tijd werden uitgevoerd op moderne instrumenten, zoals dat wel al het geval was met de Monteverdi opera's waarbij samengewerkt werd met Les Talens lyriques. De kentering kwam pas met de productie van *Giulio Cesare* van Handel in 2001. Marc Minkowski dirigeerde zijn ensemble Les Musiciens du Louvre. Sindsdien werden Handel en Rameau consequent uitgevoerd op historische instrumenten, maar door internationale ensembles zoals Freiburger Barockorchester, Concerto Köln, Les Arts Florissants en Akademie für Alte Musik Berlin (overigens vaak aangevuld met Nederlandse barokspecialisten). DNO sluit aan bij de internationale ontwikkelingen, maar heeft toch een kans laten liggen om de Nederlandse oude muziekbeweging bij zijn beleid te betrekken. Wellicht gaat het om een gedeelde verantwoordelijkheid tussen DNO en de Nederlandse oude muziekspecialisten. Enkel in de beginfase musicerden ensembles zoals het Leonhardt Consort en la Petite Bande voor de Opera. Na 1974 viel de samenwerking stil. Sindsdien bleven Opera en Oude Muziek in Nederland gescheiden werelden. Voor de nieuwe generaties ligt hier alvast een opdracht klaar.

De voorbeeldfunctie

Het voorbeeld van DNO hiermee geeft als het gaat om de samenwerking met verschillende orkesten wekt internationaal de aandacht. De instelling staat geregeld model wanneer discussies over besparingen en rationalisaties opduiken. In dergelijke debatten keert steevast de vraag terug of er een toverformule bestaat die automatisch artistiek succes garandeert. Het voorbeeld van DNO toont inderdaad aan dat dit model van samenwerking kan functioneren en kwaliteit kan opleveren. Toch schuilt het geheim van artistiek succes nooit in een formule op zich, maar in de wijze waarop de formule wordt gehanteerd. Een symbiose tussen DNO en Nederlandse orkesten van wereldfaam lijkt in theorie benijdenswaardig. In werkelijkheid vraagt de formule heel wat inspanningen aan beide zijden: samenwerken op het allerhoogste niveau.